แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านป่าตัน ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

นฤมล สายเครือมอย[1]
รองศาสตราจารย์ ดร. มูฮัมหมัดอิลยาส หญ้าปรัง[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านป่าตัน ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าตัน ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง (2) เพื่อศึกษาบทบาทของชุมชนบ้านป่าตันและเทศบาลตำบลป่าตันนาครัว ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านป่าตัน (3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านป่าตัน การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสารและการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 12 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารเทศบาล ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ ประชาชนในชุมชน และนักท่องเที่ยว

ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาของการท่องเที่ยวในปัจจุบันเกิดจากความไม่สมดุลจากการพัฒนา แม้ว่าเศรษฐกิจโดยรวมจะดีขึ้นจากการท่องเที่ยววัดพระธาตุดอยพระฌาน แต่ผลประโยชน์ที่ได้รับนั้นกลับกระจุกตัว ไม่กระจายสู่ชุมชนอย่างทั่วถึง นอกจากนั้นยังเกิดปัญหาการจราจร อุบัติเหตุ และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มาจากฟาร์มสุกร ในด้านบทบาทของชุมชนและเทศบาล พบว่าชุมชนมีความเข้มแข็งในการดำเนินงานและรับผลประโยชน์ผ่านการจัดการตนเองและการรวมกลุ่มทางวัฒนธรรม โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง แต่ยังขาดอำนาจในการตัดสินใจเชิงนโยบาย ในส่วนของเทศบาลตำบลป่าตันนาครัว มีบทบาทที่สำคัญในด้านโครงสร้างพื้นฐานและการสนับสนุนงบประมาณประเพณี แต่ยังขาดบทบาทเชิงรุกด้านการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ในประเด็นเรื่อง แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ชุมชนได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับการสร้างแหล่งท่องเที่ยวทางเลือก เช่น ตลาดน้ำชุมชน การท่องเที่ยวเชิงกีฬา การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสืบสานวัฒนธรรม และการเร่งแก้ไขปัญหาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมโดยหน่วยงานภาครัฐ

คำสำคัญ : การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, เทศบาลตำบลป่าตันนาครัว, ชุมชนบ้านป่าตัน

[1] นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต (กลุ่มสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น)

Abstract

This research is titled "Guidelines for Sustainable Tourism Development: A Case Study of Ban Pa Tan Community, Pa Tan Subdistrict, Mae Tha District, Lampang Province." The objectives of this study were (1) to examine the state of tourism problems in the Ban Pa Tan Community, Pa Tan Subdistrict, Mae Tha District, Lampang Province; (2) to investigate the roles of the Ban Pa Tan Community and the Pa Tan Na Khrua Subdistrict Municipality in the sustainable tourism development of the Ban Pa Tan Community; and (3) to explore guidelines for the sustainable tourism development of the Ban Pa Tan Community. This study employed a qualitative research methodology, utilizing documentary research and in-depth interviews with 12 key informants, consisting of municipal executives, community leaders, entrepreneurs, local residents, and tourists.

The results indicated that current tourism problems stem from an imbalance in development. Although the overall economy has improved due to tourism at Wat Phra That Doi Phra Chan, benefits are concentrated and not distributed to small-scale community members. Issues regarding traffic, accidents, and environmental problems arising from pig farm odors were also identified. regarding roles, it was found that the community possesses strength in operations and benefit-sharing through self-management and cultural groupings, with the temple acting as a center. However, the community lacks decision-making power regarding policy. Meanwhile, the Pa Tan Na Khrua Subdistrict Municipality focuses primarily on infrastructure and budget support for traditions, but lacks a proactive role in marketing and developing new tourist attractions. Therefore, guidelines for sustainable development focus on creating alternative attractions, such as a community floating market and sports tourism; fostering community participation in cultural preservation; and the urgent resolution of infrastructure and environmental issues by government agencies.

Keywords: Sustainable Tourism Development, Pa Tan Na Khrua Subdistrict Municipality, Ban Pa Tan Community

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเปรียบเสมือนเครื่องจักรสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยมาอย่างยาวนาน ไม่เพียงแต่สร้างรายได้เข้าสู่ประเทศมหาศาล แต่ยังก่อให้เกิดการจ้างงานในวงกว้าง จากข้อมูลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ในไตรมาสที่ 2 ของปี 2568 มูลค่าเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวสูงถึง 617,544.35 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 13.49 ของ GDP ประเทศ (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, 2568) อย่างไรก็ตาม รูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะกระแสการท่องเที่ยวเชิงศรัทธา หรือการท่องเที่ยวสายมู ที่กำลังได้รับความนิยมสูงในขณะนี้ ทั้งจากชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งภาครัฐได้เล็งเห็นความสำคัญและส่งเสริมผ่านแคมเปญต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงความเชื่อเข้ากับแหล่งท่องเที่ยว (กรมประชาสัมพันธ์, 2566) นอกจากนั้น รัฐบาลยังพยายามผลักดันนโยบายเมืองรอง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2567) เพื่อกระจายความเจริญและรายได้สู่ชุมชน ลดความแออัดจากการเมืองท่องเที่ยวหลัก และลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2564)

จังหวัดลำปาง เป็นเมืองรองที่มีศักยภาพสูง มีประวัติศาสตร์ยาวนานมากกว่า 1,300 ปี และมีภูมิประเทศที่สวยงาม จึงถูกผลักดันให้เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว (ศูนย์การท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง, 2568) โดยเฉพาะในพื้นที่ อำเภอแม่ทะ ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ในบรรดาพื้นที่เหล่านี้ "ชุมชนบ้านป่าตัน" ของตำบลป่าตัน จึงเป็นพื้นที่ที่ถูกจับตามองอย่างมาก เนื่องจากการเกิดขึ้นของแหล่งท่องเที่ยว Unseen แห่งใหม่ คือวัดพระธาตุดอยพระฌาน ซึ่งมีความโดดเด่นด้วยสถาปัตยกรรมล้านนาผสมผสานกับสถาปัตยกรรมญี่ปุ่น มีพระใหญ่ไดบุตสึบนยอดเขา ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้หลั่งไหลเข้ามาจำนวนมากเพื่อชมทะเลหมอกและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดลำปาง, 2566)

ความสำเร็จอย่างรวดเร็วของวัดพระธาตุดอยพระฌาน นำมาสู่ความท้าทายครั้งใหญ่ต่อชุมชนบ้านป่าตัน ปัจจุบันเกิดปรากฏการณ์การท่องเที่ยวที่กระจุกตัวอยู่เพียงจุดเดียวทำให้ทรัพยากรถูกใช้งานอย่างหนัก (หอสมุดรัฐสภา, 2562) นักท่องเที่ยวมุ่งตรงขึ้นสู่วัดแล้วเดินทางกลับโดยไม่ได้แวะจับจ่ายใช้สอยในบริเวณชุมชน ทำให้เม็ดเงินจากการท่องเที่ยวไม่ได้หมุนเวียนสู่ท้องถิ่นอย่างเต็มที่ ทำให้ผลประโยชน์ตกอยู่กับผู้ประกอบการรายใหญ่และวัดเท่านั้น ในขณะที่คนในชุมชนต้องแบกรับผลกระทบเชิงลบ เช่น ปัญหาการจราจร ความ

เสี่ยงอุบัติเหตุ และค่าครองชีพที่อาจสูงขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความไม่ยั่งยืนในการพัฒนา ที่เน้นการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวแต่ขาดการวางแผนเพื่อเชื่อมโยงประโยชน์สู่ชุมชน

การจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวและขับเคลื่อนไปสู่ความยั่งยืนได้ จำเป็นต้องอาศัยบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ เทศบาลตำบลป่าตันนาครัว ในการเป็นตัวกลางประสานความร่วมมือ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และวางแผนการตลาดร่วมกับชุมชน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพปัญหาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าตัน บทบาทของชุมชนบ้านป่าตันและเทศบาลตำบลป่าตันนาครัว และค้นหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนบ้านป่าตัน เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการท่องเที่ยว ของชุมชนบ้านป่าตัน ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาบทบาทของชุมชนและเทศบาลตำบลป่าตันนาครัว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านป่าตัน ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ของชุมชนบ้านป่าตัน ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตพื้นที่ : ศึกษาพื้นที่ชุมชนบ้านป่าตัน หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6 ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ขอบเขตเวลา : ใช้เวลาในการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึงเดือนพฤศจิกายน 2568

ขอบเขตเนื้อหาเชิงทฤษฎี : ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนใน 3 มิติหลัก คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นศึกษาสภาพปัญหาของการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมของชุมชน บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ขอบเขตประชากร : การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จำนวนทั้งสิ้น 6 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 12 คน ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลป่าตันนาครัว ผู้ประกอบการในชุมชน ผู้ใหญ่บ้านและเจ้าอาวาสวัด ประชาชนในชุมชนบ้านป่าตันที่มีความสนใจการท่องเที่ยว กลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และนักท่องเที่ยว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ของชุมชนบ้านป่าตัน อำเภอ แม่ทะ จังหวัดลำปาง

2. เทศบาลตำบลป่าตันนาครัวได้รับข้อมูลและข้อเสนอแนะเพื่อนำไปกำหนดนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้

3. ชุมชนสามารถนำข้อมูลจากการวิจัยนี้ไปปรับใช้เพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) ได้กำหนดหลักการสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่าต้องสร้างความสมดุลใน 3 มิติ คือ 1) มิติเศรษฐกิจ สร้างความอยู่รอดทางเศรษฐกิจระยะยาวและกระจายความมั่งคั่งสู่ท้องถิ่น 2) มิติสังคม เคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างความเท่าเทียมทางสังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี และ 3) มิติสิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงเป้าหมาย 12 ประการ (The 12 Aims) เช่น ความมั่งคั่งของท้องถิ่น การควบคุมโดยท้องถิ่น และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว (UNEP and WTO, 2005)

2. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ตามกฎหมายในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นบริการสาธารณะรูปแบบหนึ่ง บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นครอบคลุมทั้งด้าน

การตลาด การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ การให้บริการท่องเที่ยว การวางแผนพัฒนา เช่น แผนโครงสร้างพื้นฐาน แผนสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้สั่งการมาเป็นผู้ประสานงานและผู้เสริมสร้างอำนาจให้กับชุมชน (ปัณฑิตา ตันวัฒนะ วราพรรณ ผลโพธิ์ และนิธิกาญจน์ จีนใจตรง, 2557)

3. แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของธรรมาภิบาลและการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff (อรุณี กะเส็มมิ, 2564) การมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้เมื่อประชาชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของและไว้วางใจในกระบวนการ

4. แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนเข้มแข็งคือสภาวะที่สมาชิกในชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง สามารถรวมกลุ่มเพื่อจัดการปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาภายนอกเพียงอย่างเดียว ลักษณะสำคัญคือมีการเรียนรู้ร่วมกัน มีผู้นำที่เข้มแข็ง และมีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน (บวร: บ้าน-วัด-โรงเรียน) กระบวนการสร้างความเข้มแข็งต้องเริ่มจากการเตรียมคน การกำหนดปัญหาร่วมกัน และการดำเนินกิจกรรมสาธารณะ (กัมพล เพ็ชรล้อมทอง, สุรภา เอมสกุล, ธนัสถา โรจนตระกูล, 2564)

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยในอดีต พบว่าหลายพื้นที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน เช่น กรณีศึกษาบางกะเจ้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นแกนหลักในการพัฒนา หรือกรณีศึกษาเกาะสมุยที่พบปัญหาด้านการมีส่วนร่วมและสิ่งแวดล้อม สำหรับพื้นที่วัดพระธาตุดอยพระฌานเอง งานวิจัยของพัสรา ประชาอุดม (2562) เคยชี้ให้เห็นศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวกและการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษาในครั้งนี้

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อเจาะลึกถึงรายละเอียดของปรากฏการณ์ทางสังคม ความรู้สึกนึกคิด และบริบทที่ซับซ้อนของชุมชน โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารทางวิชาการ แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลป่าตันนาครัว และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจบริบทพื้นฐานและกรอบแนวคิด

2. การวิจัยภาคสนาม (Field Research)

ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือหลัก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) ซึ่งประกอบด้วยคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระและกว้างขวาง ครอบคลุมประเด็นสภาพปัญหา บทบาท และแนวทางการพัฒนา

3. การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง จำนวน 12 คน ได้แก่ สมาชิกสภาเทศบาล 2 ท่าน ผู้ประกอบการร้านค้าและที่พัก 2 ท่าน ผู้นำชุมชนและเจ้าอาวาส 3 ท่าน ประชาชนและกลุ่มอนุรักษ์ 2 ท่าน และนักท่องเที่ยว 3 ท่าน (ใช้วิธีสุ่มแบบบังเอิญ) การคัดเลือกกลุ่มคนที่หลากหลายนี้ช่วยให้ได้มุมมองที่รอบด้าน

4. การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลดำเนินการในวันที่ 1-2 พฤศจิกายน 2568 โดยมีการขออนุญาตและนัดหมายล่วงหน้า ผู้วิจัยได้บันทึกเสียง จดบันทึกภาคสนาม และสังเกตการณ์บรรยากาศจริงในช่วงที่มีการเตรียมงานประเพณี ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดถูกนำมาวิเคราะห์เนื้อหา ตีความและนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีที่ได้ศึกษาไว้

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก สามารถแบ่งผลการวิจัยออกเป็น 3 ประเด็นหลักตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. สภาพปัญหาของการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าตัน

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะคึกคัก แต่ก็พบปัญหาความไม่สมดุลใน 3 มิติ ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ แม้ภาพรวมเศรษฐกิจจะดีขึ้น แต่เกิดความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกอยู่ที่วัดและผู้ประกอบการรายใหญ่นอกพื้นที่หรือบริษัททัวร์ ในขณะที่ร้านค้าชุมชนรายย่อยได้รับประโยชน์น้อย เนื่องจากนักท่องเที่ยวแบบทัวร์ไม่ได้แวะเที่ยวในบริเวณชุมชนเพื่ออุดหนุนสินค้าต่างๆ และชุมชนยังขาดสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์สำหรับวางจำหน่าย ณ แหล่งท่องเที่ยว

ด้านสังคม ปัญหาที่รุนแรงที่สุดคืออุบัติเหตุและการจราจรจากการเพิ่มขึ้นของรถยนต์ส่วนตัว รวมทั้งพฤติกรรมการขับขี่ของนักท่องเที่ยว ที่ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนมีการเรียกร้องให้ติดตั้งสัญญาณไฟจราจร นอกจากนั้น ยังมีปัญหาเรื่องระบบขนส่งสาธารณะที่ไม่เอื้ออำนวย ทำให้นักท่องเที่ยวต้องเหมารถในราคาสูง ซึ่งสร้างภาพลักษณ์ที่ไม่ดีกับการท่องเที่ยวชุมชน

ด้านสิ่งแวดล้อมและโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาสำคัญคือ ปัญหากลิ่นรบกวนจากฟาร์มสุกรในพื้นที่ข้างเคียง ซึ่งทำลายบรรยากาศการท่องเที่ยว นอกจากนั้น ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานยังไม่พร้อมรองรับการขยายตัว เช่น น้ำประปาหยุดไหลบ่อยครั้ง ถนนในซอยชุมชนชำรุดทรุดโทรมและไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณซ่อมแซมอย่างทั่วถึง

2. บทบาทของชุมชนบ้านป่าตันและเทศบาลตำบลป่าตันนาครัว

บทบาทของชุมชนบ้านป่าตัน ชุมชนแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งสูงมาก โดยมี วัดเป็นศูนย์กลางทางจิตใจและการดำเนินงานร่วมกันของชุมชน เช่น งานประเพณี ชมรมกลองยาว ชุมชนมีการรวมกลุ่มจัดการตนเองได้ดี เช่น กลุ่ม อสม. จัดการขยะ และชาวบ้านเริ่มปรับตัวเป็นผู้ประกอบการที่พักและโฮมสเตย์ อย่างไรก็ตาม บทบาทในการตัดสินใจเชิงนโยบายยังมีน้อย ส่วนใหญ่เป็นการนำเสนอโครงการให้หน่วยงานรัฐพิจารณา เช่น ตลาดน้ำ ซึ่งต้องรอการอนุมัติจากภาครัฐ

บทบาทของเทศบาลตำบลป่าตันนาครัว เทศบาลมีบทบาทหลักในฐานะผู้สนับสนุนงบประมาณและโครงสร้างพื้นฐาน เช่น สร้างถนน ติดตั้งสัญญาณไฟจราจร สนับสนุนงานประเพณี แต่ในมุมมองของชุมชน บทบาทด้านการตลาด การประชาสัมพันธ์ และการบริหารจัดการเชิงรุกยังถือว่าอยู่ในระดับต่ำ นอกจากนั้นชุมชนมองว่าเทศบาลทำหน้าที่หลักเพียงแค่เก็บภาษีและดูแลความเรียบร้อยทั่วไป ยังขาดวิสัยทัศน์ในการสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ หรือแก้ปัญหาระดับโครงสร้างที่ซับซ้อน

3. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านป่าตัน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เสนอแนวทางที่ควรจะขับเคลื่อนในอนาคต ดังนี้

การสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่เพื่อกระจายรายได้ ชุมชนต้องการให้มีการพัฒนา ตลาดน้ำชุมชนริมแม่น้ำจาง เพื่อเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ใช้เวลาในชุมชนมากขึ้น และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงกีฬา เช่น การแข่งเรือยาว

การเสริมสร้างพลังทางสังคม เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี การสืบสานวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่เพื่อไม่ให้สูญหาย และการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างหมู่บ้าน (หมู่ 5 และ 6) เพื่อลดอุปสรรคในการพัฒนา

การยกระดับโครงสร้างพื้นฐาน เรียกร้องให้หน่วยงานภาครัฐแก้ไขปัญหามลพิษทางกลิ่นอย่างจริงจัง พัฒนาระบบขนส่งสาธารณะเชื่อมโยงจุดท่องเที่ยว และปรับปรุงระบบน้ำประปาและถนนให้ได้มาตรฐาน

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นประเด็นที่น่าสนใจและสามารถนำมาอภิปรายเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีได้ 4 ประเด็นหลัก

1. ความไม่สมดุลของสามเสาหลักแห่งความยั่งยืน ตามทฤษฎีของ UNWTO การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต้องสมดุลทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แต่กรณีบ้านป่าตันพบว่าเศรษฐกิจเติบโตแบบกระจุกตัว ในขณะที่มิติสังคมมีความเข้มแข็งจากทุนทางวัฒนธรรม แต่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านกลิ่นจากฟาร์มสุกร รวมทั้งความปลอดภัยด้านการจราจร แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาในปัจจุบันเอนเอียงไปทางด้านรายได้ของแหล่งท่องเที่ยวหลักเพียงอย่างเดียว

2. ชุมชนเข้มแข็งภายใต้ข้อจำกัดของรัฐ ผลการศึกษาขัดแย้งกับงานวิจัยบางชิ้นที่ระบุว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก แต่ที่บ้านป่าตันชุมชนกลับเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักในกิจกรรมต่างๆ สะท้อนแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง ที่พึ่งพาตนเองได้สูง อย่างไรก็ตาม การที่เทศบาลมีบทบาทจำกัดเพียงแค่ผู้สนับสนุนโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้ศักยภาพของชุมชนไม่ถูกดึงออกมาใช้สูงสุด การขาดการตลาดเชิงรุกจากภาครัฐทำให้ชุมชนขาดโอกาสในการขยายตลาดการท่องเที่ยว

3. การมีส่วนร่วม เมื่อวิเคราะห์ตามทฤษฎีของ Cohen และ Uphoff พบว่าชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และรับผลประโยชน์สูง แต่กลับมีความอ่อนแอในขั้นตัดสินใจ ชาวบ้านเป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ร้องขอ แต่ไม่ได้กำหนดทิศทางงบประมาณหรือนโยบายหลัก จึงทำให้การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ตรงจุด

4. ความต้องการยกระดับความร่วมมือในการพัฒนา ข้อเสนอเรื่องตลาดน้ำและการแก้ปัญหากลิ่นฟาร์มสุกร แสดงให้เห็นว่าชุมชนต้องการยกระดับจากการเป็นผู้รับบริการสาธารณะ มาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ชุมชนต้องการให้เทศบาลใช้อำนาจทางกฎหมายในการจัดการปัญหา และสนับสนุนโครงการที่ชุมชนได้คิดริเริ่มเอง

สรุป

การวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าตันกำลังเผชิญกับภาวะที่เติบโตแต่ไม่ทั่วถึง แม้ว่าวัดพระธาตุดอยพระฌานและวัดป่าตันหลวงจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของชุมชน แต่ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน การจราจร และการขาดการกระจายรายได้ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญ นอกจากนั้นชุมชนมีต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่โดดเด่น มีความพร้อมและกระตือรือร้นในการพัฒนา แต่ติดขัดที่อำนาจในการตัดสินใจและการสนับสนุนเชิงนโยบายจากเทศบาลที่ยังไม่ครอบคลุมรอบด้าน โดยเฉพาะด้านการตลาดและการจัดการสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวชุมชนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ มีการบูรณาการการทำงานร่วมกันอย่างแท้จริง โดยให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการคิดและทำ และเทศบาลเป็นผู้สนับสนุนในสิ่งที่ชุมชนยังขาดอยู่

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าตันก้าวไปสู่ความยั่งยืนอย่างแท้จริง ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อเทศบาลตำบลป่าตันนาครัว

เทศบาลควรปรับบทบาทจากผู้ให้บริการสาธารณะพื้นฐาน มาเป็นผู้สนับสนุนโครงการริเริ่มของชุมชนอย่างจริงจัง โดยเฉพาะโครงการตลาดน้ำชุมชน ควรให้การสนับสนุนทั้งงบประมาณ การออกแบบ และการขออนุญาตทางกฎหมาย รวมทั้งต้องดำเนินการขั้นเด็ดขาดกับผู้สร้างปัญหาสิ่งแวดล้อม นั่นคือ ฟาร์มสุกร เพื่อให้บริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังคงมีบรรยากาศที่ดี อีกทั้งต้องประสานงานกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดหรือขนส่งจังหวัด เพื่อจัดทำระบบขนส่ง หรือรถสองแถวหมุนเวียนรับส่งนักท่องเที่ยวจากสถานีรถไฟหรือตัวเมืองลำปาง เข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวโดยตรง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการต่อชุมชน

ควรจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชน โดยรวมตัวเป็นองค์กรที่ชัดเจนเพื่อสร้างอำนาจต่อรองและวางแผนงานร่วมกัน ลดช่องว่างระหว่างหมู่ 5 และหมู่ 6 สร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยง โดยพัฒนาเส้นทางศรัทธา 2 วัด เชื่อมโยงวัดพระธาตุดอยพระฌานและวัดป่าตันหลวง สร้าง Storytelling เกี่ยวกับพระเจ้าไม้แก่นจันทน์และตำนานท้องถิ่น เพื่อดึงให้นักท่องเที่ยวได้มาสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน และดึงคนรุ่นใหม่ร่วมทีม ใช้พลังของเยาวชนในการทำสื่อสังคมออนไลน์ และเป็นยุวมัคคุเทศก์ เพื่อลดช่องว่างทางวัยและแก้ไขจุดอ่อนด้านเทคโนโลยี

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจที่แท้จริง และสำรวจความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว รวมถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อทดลองจัดตั้งตลาดน้ำชุมชนและประเมินผลสำเร็จเพื่อขยายผลต่อไป

บรรณานุกรม

กรมประชาสัมพันธ์. (2566). *ททท. ปลุกกระแสท่องเที่ยวสายมู สนับสนุน E-Book "Connecting to Spiritual Thailand" โปรโมท 60 สถานที่แห่งศรัทธาและความเชื่อทั่วประเทศไทย*. ค้นเมื่อ 22 ตุลาคม 2568, จาก https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/9/iid/218026

กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา. (2568). *เศรษฐกิจท่องเที่ยวไทย ไตรมาส 2 ปี 2568*. ค้นเมื่อ 22 ตุลาคม 2568, จาก https://www.mots.go.th/

กัมพล เพ็ชรล้อมทอง, สุรภา เอมสกุล, ธนัสถา โรจนตระกูล (2564) *กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนแบบพึ่งพาตน*. วารสารวิชาการ Journal of Roi Kaensarn Acadami, 6(12), 354-368.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2567). *ททท. ขานรับนโยบายรัฐบาล เปิดตัวแคมเปญ "สุขทันที...ที่เที่ยวเมืองรอง" ผนึกกำลังพันธมิตรกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นในพื้นที่เมืองรองอย่างยั่งยืน หวังปั๊มรายได้ไม่น้อยกว่า 3.24 แสนล้านบาท*. ค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2568, จาก https://www.tatnewsthai.org/index.php/article-infos/5608

เขมภัทร ทฤษฎิคุณ. (2568). *ท้องถิ่นจะโตได้ ต้องกระจายอำนาจด้านการท่องเที่ยว*. ค้นเมื่อ 18 ตุลาคม 2568, จาก https://pridi.or.th/th/content/2025/04/2419

คณะกรรมการบริหารงานอำเภอแบบบูรณาการอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. (2568). *แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี (พ.ศ.2566-2570)*. ค้นเมื่อ 22 ตุลาคม 2568, จาก *www2.lampang.go.th/wp-content/uploads/2025/07/แผนพัฒนาอำเภอ-5-ปี-พ.ศ.-2566-2570-ฉบับทบทวน-ปี-พ.ศ.-2568-อำเภอแม่ทะ.pdf*

ชานนท์ นัยนา. (2561). การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบางกะเจ้า. การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณฐอัมรัตน์ อินทบำรุง และชมภูนุช หุ่นนาค. (2562). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะสมุย*. Journal of Administrative and Management Innovation, 9(2), 82-96.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2565). *ตัวชี้วัดหลักการมีส่วนร่วม*. กรุงเทพมหานคร. สถาบันพระปกเกล้า.

เทศบาลตำบลป่าตันนาครัว. (2568). *แผนพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว เทศบาลตำบลป่าตันนาครัว ประจำปี 2565 - 2568.* ค้นเมื่อ 22 ตุลาคม 2568, จาก https://patunnakure.go.th/main/wp-content/uploads/2018/09/แผนท่องเที่ยว-2565-2568.pdf

เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2552). *บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน บนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง*. สถาบันพระปกเกล้า. สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

ไทยพีบีเอส. (2568). *ครม.เคาะกระตุ้นท่องเที่ยวในประเทศ เที่ยวเมืองรองลดหย่อน 1.5 เท่า.* ค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2568, จาก https://www.thaipbs.or.th/news/content/357786

นพดล วีระวงศ์. (2564). *บทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: เทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์*. การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปัณฑิตา ตันวัฒนะ วราพรรณ ผลโพธิ์ และนิธิกาญจน์ จีนใจตรง (2557). *บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว: กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่ท่องเที่ยวชุมชน*. วารสารสิ่งแวดล้อม, 18(2), 55-62.

พัสรา ประชาอุดม. (2562). *การศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาวัดดอยพระฌาน ตำบลป่าตันนาครัว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง*. การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เรืออากาศโทหญิงกมลชนก จันทร์เกตุ. (2560). *การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา : ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา*. การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศูนย์การท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง. (2568). *ข้อมูลการท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง*. ค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2568, จาก https://www.lampang.go.th/travel/travel1.htm

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน). (2565). *การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยการดำเนินงานอย่างบูรณาการ*. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. บริษัท สหมิตรพริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดลำปาง. (2566). *วัดพระธาตุดอยพระฌาน*. ค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2568, จาก https://lampang.prd.go.th/th/content/page/index/id/189204

สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นลำปาง. (2563). *วัดพระธาตุดอยพระฌาน*. ค้นเมื่อ 22 ตุลาคม 2568, จาก วัดพระธาตุดอยพระฌาน สถานที่สำคัญ/แหล่งท่องเที่ยว สถ.จ.ลำปาง อ.เมือง จ.ลำปาง - lampanglocal.go.th

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2564). *ข้อเสนอแนวทางการส่งเสริมท่องเที่ยวเมืองรองเพื่อกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว*. ค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2568, จาก https://prt.parliament.go.th/ items/4f21fd15-2c3b-4883-a37f-62d708565080

สุธาวี กลิ่นอุบล. (2562). *การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหัวเขาจีน ตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุวรรณา จันทร์ประเสริฐ, สมสมัย รัตนกรีฑากุล, นิสากร กรุงไกรเพชร. (2559). *การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพมหานคร. บริษัท มาตา การพิมพ์ จำกัด.

หอสมุดรัฐสภา. (2562). *Overtourism ปัญหานักท่องเที่ยวล้นเมือง*. ค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2568, จาก https://library.parliament.go.th/th/infographic

อรุณี กะเส็มมิ. (2564). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนบ้านท่าดินแดง อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา*. วิทยานิพนธ์การจัดการมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

museumthailand. (2568). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ชุมชนป่าตันหลวงกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม*. ค้นเมื่อ 24 ตุลาคม 2568, จาก https://www.museumthailand.com/th/3127/storytelling

unseennewchapters. (2568). *นมัสการพระใหญ่...ลมหายใจแห่งไดบุตสึ*. ค้นเมื่อ 22 ตุลาคม 2568, จาก https://www.unseennewchapters.com/lampang

United Nations Environment Programme (UNEP) and World Tourism Organization (WTO). (2005). *Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers*. Madrid and Paris.